

Мина В.В.

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності
факультету забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України*

СУДОВІ ДОКАЗИ ТА ЇХ ФОРМА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІН В КОНСТРУКЦІЇ

Постановка проблеми. У цивільному процесуальному праві інститут доказів є одним з найбільш стародавніх і фундаментальних, оскільки він виник разом з появою самого судового процесу.

Незважаючи на те, що досліджуваний інститут має певний ступінь консерватизму, і деякі докази існують протягом тисячоліть практично в первісному вигляді, його не слід розцінювати як статичний. Він змінювався і вдосконалювався, адаптуючись до потреб судочинства того чи іншого історичного етапу, причому сьогодні, в період серйозного та стрімкого реформування процесуального законодавства, розвиток не припиняється.

Наведене твердження є справедливим і для переліків доказів, що представляють собою системи, здатні до трансформації.

У сучасному науковому співтоваристві висловлюються думки про необхідність їх зміни, зокрема, в цивільному процесі пропонується розширити існуючий перелік або відмовитися від конструкції закритого переліку як такої.

Зазначені позиції заслуговують на особливу увагу, оскільки, дійсно, ряд доказів мають нестандартну процесуальну форму, прямо не поійменовану у відповідній правовій нормі.

В ході розгляду справи перед судом постає своєрідна дилема: або виключення з процесу такої доказової інформації, або її кваліфікація відповідно до законодавчо закріпленого переліку. При відсутності належного правового регулювання другий підхід є вимушеним,

оскільки дозволяє не ігнорувати важливу інформацію, що має значення для розгляду і вирішення справи. Особливо яскраво він проявляється у цивільному процесі при визначенні правової природи висновків експертів (документи, отримані в результаті проведення позасудових експертиз).

Наступний аспект, який заслуговує на увагу, пов'язаний з доказами, отриманими за допомогою сучасних засобів техніки та електроніки (електронні докази). Яка їх правова природа? Чи виправдовують вони законодавче закріплення як окремої самостійної категорії? Відповіді на поставлені питання носять дискусійний характер.

Таким чином, дослідження процесуальної форми доказів, що викликають проблеми наукового і практичного характеру, в сучасних умовах представляється вельми важливим і актуальним. Воно дозволить сформувати певну позицію в полеміці про доцільність змін відповідних положень законодавства та запропонувати вірний напрям розвитку судової практики.

Усе вищезазначене і зумовило актуальність цього дослідження.

Метою статті є дослідження теоретико-практичних аспектів форми судових доказів в цивільному процесуальному праві України.

Аналіз наукових публікацій. До дослідження теоретико-практичних аспектів судових доказів та доказування в цивільному процесі зверталися такі вчені як: В. Андрійцо, О. Астапенко, Т. Барабаш, Н. Басай, Г. Ветрова,

А. Винберг, М. Гротадзінський, Г. Єрофеев, В. Зажицький, В. Золотих, Г. Кочаров, А. Костаков, Т. Кучер, О. Лазько, П. Лупинська, В. Маташова, І. Машлевко, Г. Миньковський, Ю. Мещеряков, Я.О. Мотовиловкер, Ю. Ніколаєць, О. Осетрова, С. Пашин, О. Перунова, О. Ратинов, М. Селезнев, М. Селіванов, Н. Сибилева, А. Сизоненко, М. Треушников, С. Фурса, Є. Фурса, Д. Чечот, М. Шакарян, С. Шейфер, А. Штефан, С. Щербак та ін.

Виклад основного матеріалу. Судові докази є необхідним інструментарієм судового доказування, що володіє певною специфікою. Вона полягає в наступному: і судові доказування, і аргументи, що наводяться в залі засідання учасниками процесу з метою підтвердження фактів і обставин справи, повинні бути надані не в довільній, а в особливій формі, закріпленій у відповідних правових нормах.

Слід погодитися з думкою С. Васильєва про те, що доказування не слід зводити тільки до логічного аргументування, хоча воно має істотне значення; «доведення виражається в такому використанні юридичних доказів, в результаті якого виявляються з'ясованими обставини справи, і значить, завершується перша стадія процесу застосування права – встановлюється його фактична основа» [2, с. 142].

Р. Тертишников вважає, що: «судове доказування є логіко-практичною діяльністю осіб, що беруть участь у справі, а також в певній мірі і суду, яка спрямована на досягнення вірного знання про фактичні обставини виникнення, зміни та припинення правовідносин, і здійснюється в процесуальній формі шляхом затвердження осіб, що беруть участь у справі, фактів, що мають правове значення, вказівок на докази, подання їх суду, надання судом сприяння в одержанні доказів, дослідження доказів та їх оцінка» [12].

С. Фурса, Є. Фурса та С. Щербак під судовим доказуванням розуміють діяльність сторін, інших осіб, що беруть участь у справі, і суду, яка спрямована на встановлення

обставин, що мають значення для справи, і обґрунтування висновків про ці обставини [15, с. 603].

Схожих поглядів на сутність судового доказування дотримується абсолютна більшість вчених-процесуалістів.

С. Васильєв зазначає, що: «Судове доказування охоплює процесуальну діяльність всіх суб'єктів процесу. Незважаючи на те, що їх функції у доказуванні різні, судові доказування є різновидом пізнання, що включає діяльність суду, осіб, які беруть участь у справі, їх представників» [2, с.148].

У науці цивільного процесуального права з цього питання склалися й інші думки.

Т. Цюра вважає, що доказування являє собою процесуальну діяльність тільки сторін, яка полягає в поданні доказів, спростуванні доказів супротивника, заяві клопотань, участі в дослідженні доказів [17].

Точку зору про пасивну роль суду поділяв Ю. Ніколаєць, вважаючи, що доказуванням в цивільному процесі слід вважати діяльність обізнаних про обставини справи і зацікавлених в її результаті суб'єктів, спрямовану на те, щоб переконати суд в існуванні (не існуванні) окремих фактичних обставин.

До числа найбільш спірних моментів відносяться аспекти, пов'язані з поняттям доказування, його суб'єктами, структурою, зв'язком логічної і правової сторін у доказуванні.

Процес судового доказування володіє певною специфікою, одночасно підкоряючись і логічним правилам, і законодавчим нормам. Така позиція представляється найбільш правильною, хоча в науці висловлювалися і інші точки зору.

Зокрема, певні вчені ототожнювали логічне доказування і процесуальне доказування, не знаходили між ними істотної різниці; інші ж дослідники поділяли зазначені поняття, маючи на увазі під доказуванням певну сукупність процесуальних дій.

Таким чином, судові доказування необхідно розглядати як єдність двох складових елементів: логічного і процесуального.

У логіці для підтвердження або спростування тези використовуються аргументи, в судовому доказуванні схожу функцію виконують докази, дефініції яких закріплені у відповідних правових нормах.

Згідно з ч. 1. ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України): «доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи» [16].

Відповідно до ч. 2. ст. 76 ЦПК України: «Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків» [16].

Проте, в процесуальній науці відсутній єдиний погляд на природу судових доказів. Більшість існуючих точок зору можна звести до декількох підходів.

Представників першої позиції об'єднує те, що вони розглядають судові докази тільки в одному аспекті: або як фактичні дані, або як певні інструментарії (засоби і способи).

Наприклад, В. Андрійцо вважає, що «судові докази – це звичайні факти, ті ж явища, які відбуваються в житті, ті ж речі, ті ж люди, ті ж дії людей. Судовими доказами вони є лише остільки, оскільки вони вступають в орбіту судового процесу, стають засобом для встановлення обставин, які цікавлять суд...» [1].

На думку В. Андрійцо, до судових доказів слід віднести засоби і способи, за допомогою яких суд встановлює наявність або відсутність юридичних фактів [1].

Р. Тертишніков вказував, що «судовими доказами в цивільному процесі є процесуальні засоби і способи встановлення об'єктивної істинності наявності або відсутності фактів, необхідних для вирішення спору між сторонами» [12].

Для прихильників наступного підходу поняття «судовий доказ» володіє двома значеннями: «відомості про факти» («фактичні дані») і «засоби доказування».

Так, Я. Зейкан вважав, що «судовими доказами є всі фактичні дані (факти, відомості про факти), а також засоби доказування, які в передбачених законом процесуальних формах використовуються в суді для всебічного і повного дослідження обставин і винесення законного і справедливого рішення» [5].

Л. Зуєвич та Р. Вітюк під судовими доказами розуміють «передбачені і регламентовані законом процесуальні засоби доказування (пояснення сторін і третіх осіб, показання свідків, письмові та речові докази, аудіо- та відеозаписи, висновки експертів), а також відомості про обставини справи, які з них отримані» [6, с. 54].

Нарешті, вчені, які дотримуються третьої позиції, розглядають дві сторони судового доказу, які виступають в єдності: змістовну і формальну. З цією точкою зору необхідно погодитися, паралельно зазначивши, що вона є найбільш поширеною в науковому середовищі.

О. Лазько вказує, що в судовому доказі можна виділити «по-перше, зміст, тобто інформацію про шукані факти (юридичні, доказові), що володіє властивістю відносності, по-друге, процесуальну форму, тобто носія інформації і спосіб доведення її до суду, і, по-третє, певний процесуальний порядок одержання і дослідження доказової інформації» [9].

На думку Н. Голубевої, судовий доказ має специфічну структуру, елементами якої є:

- матеріальна форма існування (засіб, вид доказу, факт, що безпосередньо сприймається судом);

- зміст (відомості про факти, обставини справи, інформація як відображення матеріального світу і його властивостей);

- процесуальний спосіб отримання доказу (тільки в рамках цивільної процесуальної форми відповідно до чинного законодавства)» [3].

Т. Кучер розглядає судові докази як сукупність трьох елементів:

- інформаційного (інформації, що має значення для вирішення справи);

– матеріального (матеріального носія інформації, що забезпечує можливість зберігати інформацію і відтворювати її в судовому засіданні);

– процесуального (процесуальної форми засобів доказування та отримання інформації, що має значення для вирішення справи) [7].

Спираючись на ЦПК України, зазначимо, що в судовому доказі законодавець виділив два компоненти: змістовний (фактичні дані) і формальний (засоби доказування) [16].

Отже, точка зору, згідно з якою судовий доказ є єдиним поняттям, що включає в себе і змістовний, і формальний аспекти, представляється найбільш вірною та виправданою, а також підтверджується формулюваннями відповідних положень законодавства.

Процесуальна форма судових доказів, в свою чергу, містить джерело інформації і певний спосіб її доведення до суду. Саме специфіка джерела впливатиме на спосіб доведення інформації до суду, її дослідження та оцінки.

У найзагальнішому плані до джерел доказування можна зарахувати будь-які об'єкти навколишньої дійсності, що містять інформацію про факти, які встановлюються судом.

Р. Тертишніков виділяє дві групи джерел судових доказів: люди (показання свідків, пояснення сторін, висновки експертів) і предмети неживої природи (письмові та речові докази, аудіо- та відеозаписи) [12].

З. Ромовська вважає, що джерелами засобів доказування слугують люди (сторони, треті особи, свідки, експерти), документи (письмові докази) і предмети (речові докази, об'єкти судових експертиз) [11].

Вчені, які розуміють судовий доказ як явище двоїстого порядку, ототожнюють засоби доказування і джерела доказів.

Так, Т. Цюрою вказувалося, що засоби доказування є джерелами отримання відомостей про ті факти, які необхідно встановити по справі [17].

Схожій позиції дотримувався і Я. Зейкан. Наприклад, показання свідка про той чи інший факт, на його думку, є джерелом отримання відомостей про цей факт [5].

У теоріях сучасних українських процесуалістів спостерігається певне змішання понять «засіб» та «джерело» відносно доказів. Видається, що поняття «засіб доказування» і «джерело доказу» не можна змішувати. Слово «джерело» означає основу походження чого-небудь, а під «засобами» маються на увазі певні способи, прийоми, вироблені для досягнення певної мети. Сама по собі першооснова – це явище відносно статичне і, безумовно, володіє цінністю в такій якості. Але для того щоб отримати з неї будь-який предмет, необхідно мати цілий арсенал певних засобів, інакше неможливо домогтися бажаного результату. Кінцева мета і першооснова існують паралельно до тих пір, поки не будуть підібрані відповідні способи, знаряддя, прийоми для досягнення визначеної мети. Таким чином, «джерело» і «засоби» є взаємопов'язаними між собою, знаходяться в єдності, у відносинах статичності і динаміки, але є різними поняттями.

Для формування своєї позиції у справі, по-перше, слід отримати певну інформацію, що має значення для її розгляду і вирішення, яка не може існувати сама по собі, поза будь-якого носія. Другий крок – це доведення такої інформації до суду, що можливо здійснити тільки законодавчо встановленими способами, тобто засобами доказування.

Отже, поняття «джерело доказу» і «засоби доказування» є різними за змістом, хоча на практиці їх нерідко змішують, розглядають як синонімічні.

Саме поняття «засоби доказування» в законодавстві не розкривається, але фігурує в тексті ст. 76 ЦПК України [16].

З питання співвідношення засобів доказування і доказів в науковому співтоваристві також склалися різні позиції.

Вчені, які дотримуються двоїстої концепції судових доказів, ставлять знак рівності між засобами доказування і доказами. Представники цього напрямку ототожнюють судові докази і з фактичними даними, але в цьому випадку інтерес представляє саме формальний аспект, а не змістовний. Раніше зазнача-

лося, що прихильники двоїстої концепції не розмежовують засоби доказування і джерела доказів, отже, в їх уявленні поняття «джерело доказу», «засіб доказування», «судовий доказ» розглядаються як явища однакового порядку.

Відповідно до наступної точки зору засоби доказування об'єднують способи отримання доказів, джерела доказів і власне докази.

На думку Т. Кучер, «серцевину всіх засобів процесуального доказування завжди складають докази, які є у будь-якій справі єдиною фактичною підставою висновків про обставини справи... Разом з тим, докази не можуть існувати... поза іншими засобами процесуального доказування, одержуються вони виключно із зазначених у законі джерел. Останні, в свою чергу, вступають в орбіту доказування в цивільному процесі тільки за допомогою певних законних способів, без яких таке доказування також не могло б здійснюватися» [7].

Т. Цюра розглядає засоби доказування як: «факти, які використовуються для того, щоб що-небудь довести» [17].

Б. Гулька та О. Кота вказували, що сукупність правил, які регулюють процес вилучення і дослідження доказів, саме і утворює процесуальну форму доказів. Ці правила зводяться до наступного. По-перше, докази повинні бути отримані в установленому законом порядку і тільки шляхом дій, передбачених процесуальним законом. По-друге, при отриманні доказу необхідне дотримання спеціальних гарантій достовірності, що відносяться до того чи іншого виду доказу [4].

Незважаючи на те, що наявність процесуальної форми є істотною ознакою судового доказу, І. Тетарчук стверджує, що: «процесуальна форма судового доказу, як взагалі будь-яка форма, не може мати пріоритету над змістом» [14, с. 48].

Р. Тертишніков розглядає засоби доказування як процесуальну форму доказів: «процесуальна форма доказів містить: а) джерело інформації і б) певний спосіб доведення інформації до суду» [12].

На нашу думку, така точка зору найбільш вірно відображає зміст поняття «засоби доказування».

Будь-яка форма не може існувати сама по собі, а володіє внутрішньою наповненістю, тобто змістом. Форма і зміст – це взаємопов'язані філософські категорії, необхідні атрибути будь-якого об'єкта, що знаходяться в найтіснішій діалектичній єдності, саме тому складно уявити собі безформний зміст, як і беззмістовну форму.

Зміст доказів – це відомості про факти, отримані в передбаченому законом порядку, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутності обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, а також інших обставин, що мають значення для правильного розгляду і вирішення справи. Але відомості про факти не існують в довільному вигляді, їх процесуальна форма чітко регламентована законодавством. Інформація, що має значення для правильного розгляду і вирішення справи, може бути отримана різними способами і зберігатися на різних матеріальних носіях, але способи її доведення до суду закріплені у відповідних правових нормах.

Разом із цим, необхідно відокремити одне від одного поняття «способи отримання і зберігання інформації», кількість яких нічим не обмежується, і «способи надання інформації до суду», суворо лімітовані законом.

З урахуванням цих моментів процесуальну форму доказів можна визначити як регламентовані процесуальним законодавством способи надання до суду інформації, що має значення для правильного розгляду і вирішення справи, які виступають в ролі регуляторів, що дозволяють систематизувати і адаптувати відповідну інформацію для потреб судочинства. Відбувається своєрідна трансформація значущої доказової інформації у встановлену процесуальну форму (засоби доказування).

Таким чином, судовий доказ володіє і змістом, і формою, що складають нерозривне ціле.

Одним з вчених, які виділяли змістовну і формальну сторони судового доказу, був

В. Тертишніков. Він вказував, що «в доказі слід розрізняти два елементи: відомості про існування факту і джерело, з якого ці відомості виходять. Існування факту підтверджується, власне, відомостями, які про нього надаються. Останнє можна назвати підставою доказу, а джерело, з якого він видобувається, – засобом доказу» [13].

Цінність цієї позиції полягає в тому, що вона найбільш точно відповідає більшості сучасних поглядів на судові докази.

З. Ромовська не є прихильником закритого переліку засобів доказування, сприймаючи його, скоріше, негативно, ніж позитивно. Вона виділила і проаналізувала особливу групу судових доказів, процесуальна форма яких прямо не закріплена у відповідній правовій нормі. Вони перевірені судовою практикою, тому їх не слід виключати з процесу [11].

Схожої точки зору дотримується О. Лазько, що говорить про необхідність розширення переліку засобів доказування, пропонуючи законодавчо закріпити пояснення сторін і третіх осіб, показання свідків, письмові докази, речові докази, висновки спеціалістів і експертів, машинні документи, фотографії, кінострічки, магнітні та відеозаписи, інші джерела, отримані за допомогою науково-технічних засобів [9].

У минулі роки вивченням проблем використання в судочинстві документів, отриманих за допомогою засобів обчислювальної техніки, активно займався В. Тертишніков. Він визначив такі їх ознаки: специфічний процес формування; певний спосіб організації інформації, обумовлений вимогами уніфікації і стандартизації; можливість використання для запису штучної мови тощо. Хоча ці документи, за твердженням вченого, виконані не на паперових носіях (на перфокартах, магнітних дисках, магнітній стрічці тощо), вони, все ж таки, є письмовими доказами [13].

Пізніше термін «машинний документ» критикується вченими через те, що не містить вказівки на форму документа і є занадто широким. Пропонується вживати інший термін «електронний документ».

Необхідно відзначити, що вивчення доказів, пов'язаних з новітніми джерелами інформації, набуває найбільшого поширення саме на сучасному етапі, що пояснюється стрімким зростанням науки і техніки, який впливає на багато областей людської діяльності, в тому числі і на цивільне судочинство.

ЦПК України розширює існуючий перелік засобів доказування, закріпивши в ньому електронні докази, які застосовувалися в судовій практиці і раніше. До цього моменту в науковому середовищі йшла дискусія про те, до якого виду доказів необхідно їх зарахувати: до речових, письмових або інших. В кінцевому підсумку в ЦПК України була відображена точка зору, згідно з якою електронні визнавалися самостійним видом доказів. Зазначений крок законодавця зняв деякі спірні моменти, хоча і не в повній мірі.

Сьогодні дуже актуальним є питання доцільності виділення електронних доказів, які все активніше використовуються в судовій практиці, в окрему самостійну категорію.

Одна група вчених вважає, що вони відносяться до доказів, що містяться в процесуальному законодавстві і не потребують окремого виділення, інші ж вважають, що електронні докази потребують самостійного закріплення, так як мають нетиповий характер, обумовлений специфікою сучасних цифрових джерел інформації.

На сьогодні ж ч. 1. ст. 100 ЦПК України закріплює дефініцію поняття «електронні докази»: «Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних

в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)» [16].

Інтерес представляє точка зору Т. Кучер, яка вважає, що українські суди насправді досі не схильні і не готові сприймати подібного роду докази, наприклад, пов'язані з сучасними комп'ютерними технологіями. Вона приходить до наступного висновку: «все, що хоч якось не вкладається в загальне уявлення суддів про докази, неминуче викликає у них відторгнення. Як правило, таке загальне уявлення про докази виражається в тому, що доказ – це щось відчутне, щось зроблене на папері (договір, протокол тощо) або на якомусь іншому матеріальному носії...» [8, с. 239].

Підсумовуючи, зазначимо, що судовий доказ – це єдине поняття, що володіє змістом і формою. Відомості про факти можуть бути наділені тільки формою, регламентованою законодавством. Ця обставина має найважливіше значення, так як наявність відповідної процесуальної форми надає доказам юридичної сили.

Наявність необхідної процесуальної форми визначається не тільки приписом закону щодо зовнішньої форми доказу (показання свідків, письмові докази тощо), а й нормативно встановленим порядком отримання доказової інформації з відповідного джерела. У цьому сенсі від наявності або відсутності процесуальної форми залежить юридична сила доказу. Отже, юридична сила відсутня у доказів, що:

- мають форму, не передбачену законом;
- залучені у процес з порушенням вимог закону, що встановлюють порядок отримання доказів.

Необхідно чітко розмежувати поняття допустимості доказів і юридичної сили доказів. Таким чином, слід ще раз підкреслити, що у доказів, які не мають передбаченої законом процесуальної форми внаслідок порушення закону при їх отриманні, відсутня саме юридична сила. Проте, сьогодні в процесуальній науці про докази, отримані з порушенням закону, часто говориться в контексті допустимості.

У ЦПК України відсутня дефініція поняття «юридична сила доказів», а отже пропону-

ємо визначення вищезазначеного феномену у цивільному процесі. Юридична сила доказів у цивільному судочинстві – відповідність доказу цивільним процесуальним критеріям допустимості, що є результатом відповідної оцінки з боку суду. В цьому контексті зазначимо, що відповідність доказу процесуальним критеріям допустимості доказів без відповідної судової оцінки не є проявом юридичної сили, а лише підставою для визнання наявності такої. Втрата доказом юридичної сили є наслідком визнання доказу недопустимим.

Отже, судовий доказ має юридичну силу в тому випадку, якщо володіє процесуальною формою, закріпленою у відповідній правовій нормі. Для дотримання процесуальної форми необхідно дотримання встановленого законом порядку отримання доказів.

У зв'язку з цим особливий інтерес представляє доказ, процесуальна форма якого не має чіткої внутрішньої структури, володіє особливими специфічними рисами, зумовленими невизначеністю її змістовного наповнення.

Такі докази повинні істотно відрізнятися від письмових і речових доказів, пояснень осіб, що беруть участь у справі, висновків експертів, консультацій спеціалістів, показань свідків, аудіо- і відеозаписів. Необхідно звернути увагу на факт неоднозначної їх оцінки в науковому середовищі. Зокрема, Я. Зейкан пише: «з цього з необхідністю випливає один вельми сумний висновок – говорити про якусь процесуальну форму, а отже, гарантії достовірності відомостей, що містяться в таких документах і матеріалах є просто недоречним. Процес у нас змагальний, але чи можна передбачити, який «інший документ чи матеріал», представлений протилежною стороною, суд вважатиме судовим доказом? Виходячи зі змісту закону – будь-який за своїм розсудом» [5, с. 303].

Тим не менш, ми пропонуємо перспективне введення поняття нон-фігуративних цивільних процесуальних доказів, форму яких не можна суворо регламентувати. Пропонуємо доповнити ЦПК України статтею «Нон-фігуративні докази», виклавши її

в такій редакції: «Нон-фігуративні докази – це документи і предмети матеріального світу, що містять відомості, які мають значення для правильного і своєчасного встановлення фактичних обставин у справі, що представлені учасниками судочинства і долучені до матеріалів цивільної справи. До нон-фігуративних доказів не можуть бути віднесені відомості про факти, що мають форму пояснень сторін і третіх осіб, письмових доказів, речових доказів, показань свідків, висновку експертів, аудіо- та відеозапису. Нон-фігуративні докази допускаються як доказ, якщо вони отримані способами, що не суперечать українському законодавству. Нон-фігуративні докази можуть містити відомості, зафіксовані як в письмовому, так і в іншому вигляді. Про залучення до справи нон-фігуративних доказів виноситься ухвала суду».

Список зазначених доказів можна характеризувати як відкритий, розцінюючи появу в судочинстві нон-фігуративних доказів як факту позитивного характеру, що дозволяє говорити про формування вільної (необмеженої) моделі доказування новітнього зразку.

Висновки. Судове доказування необхідно розглядати як єдність двох складових елементів: логічного і процесуального. Процесуальна форма судових доказів, в свою чергу, містить джерело інформації і певний спосіб її надання до суду. Саме специфіка джерела впливатиме на спосіб доведення інформації до суду, її дослідження та оцінки. Видається, що поняття «засіб доказування» і «джерело доказу» не можна змішувати, адже вони є різними за змістом, хоча на практиці їх нерідко змішують, розглядають як синонімічні. Зміст доказів – це відомості про факти, отримані в передбаченому законом порядку, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, а також інших обставин, що мають значення для правильного розгляду і вирішення справи. Процесуальну форму доказів можна визначити як регламен-

товані процесуальним законодавством способи надання до суду інформації, що має значення для правильного розгляду і вирішення справи, які виступають в ролі регуляторів, що дозволяють систематизувати і адаптувати відповідну інформацію для потреб судочинства. Відбувається своєрідна трансформація значущої доказової інформації у встановлену процесуальну форму. Таким чином, судовий доказ володіє і змістом, і формою, що складають нерозривне ціле. Наявність необхідної процесуальної форми визначається не тільки приписом закону щодо зовнішньої форми доказу, а й нормативно встановленим порядком отримання доказової інформації з відповідного джерела. У цьому сенсі від наявності або відсутності процесуальної форми залежить юридична сила доказу. Необхідно чітко розмежувати поняття допустимості доказів і юридичної сили доказів. Юридична сила доказів у цивільному судочинстві – відповідність доказу цивільним процесуальним критеріям допустимості, що є результатом відповідної оцінки з боку суду. Відповідність доказу процесуальним критеріям допустимості доказів без відповідної судової оцінки не є проявом юридичної сили, а лише підставою для визнання наявності такої. Втрата доказом юридичної сили є наслідком визнання доказу недопустимим. Особливий інтерес представляє доказ, процесуальна форма якого не має чіткої внутрішньої структури, володіє особливими специфічними рисами, зумовленими невизначеністю її змістовного наповнення. Ми пропонуємо перспективне введення до цивільного процесуального законодавства поняття нон-фігуративних цивільних процесуальних доказів, форму яких не можна суворо регламентувати. Представляється, що основною метою закріплення нон-фігуративних доказів в якості самостійного їх виду в цивільному процесі України є надання максимальної свободи судам у можливості залучення до цивільного процесу важливої інформації по справі, одержуваної з самих різних джерел.

Анотація

У статті досліджено теоретико-практичні аспекти форми судових доказів в цивільному процесі України. Визначено, що судові доказування необхідно розглядати як єдність двох складових елементів: логічного і процесуального. Процесуальна форма судових доказів, в свою чергу, містить джерело інформації і певний спосіб її надання до суду. Саме специфіка джерела впливатиме на спосіб доведення інформації до суду, її дослідження та оцінки. Доведено, що поняття «засіб доказування» і «джерело доказу» не можна змішувати, адже вони є різними за змістом, хоча на практиці їх нерідко змішують, розглядають як синонімічні. Визначено, що зміст доказів – це відомості про факти, отримані в передбаченому законом порядку, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, а також інших обставин, що мають значення для правильного розгляду і вирішення справи. Процесуальну форму доказів визначено як регламентовані процесуальним законодавством способи надання до суду інформації, що має значення для правильного розгляду і вирішення справи, які виступають в ролі регуляторів, що дозволяють систематизувати і адаптувати відповідну інформацію для потреб судочинства. Аргументовано, що судовий доказ володіє і змістом, і формою, що складають нерозривне ціле. Обґрунтовано, що наявність необхідної процесуальної форми визначається не тільки приписом закону щодо зовнішньої форми доказу, а й нормативно встановленим порядком отримання доказової інформації з відповідного джерела. У цьому сенсі від наявності або відсутності процесуальної форми залежить юридична сила доказу. Наголошено на необхідності чіткого розмежувати поняття допустимості доказів і юридичної сили доказів. Запропоновано дефініцію поняття «юридична сила доказів у цивільному судочинстві», що являє собою відповідність доказу цивільним процесуальним критеріям допустимості, що є результатом відповідної оцінки з боку суду. Зазначено, що відповідність доказу процесуальним критеріям допустимості доказів без відповідної судової оцінки не є проявом юридичної сили, а лише підставою для визнання наявності такої. Акцентовано увагу, що втрата доказом юридичної сили є наслідком визнання доказу недопустимим. Запропоновано перспективне введення поняття нон-фігуративних цивільних процесуальних доказів, форму яких не можна суворо регламентувати, основною метою якого є надання максимальної свободи судам у можливості залучення до цивільного процесу важливої інформації по справі, одержуваної з самих різних джерел. Наголошено, що список таких доказів можна характеризувати як відкритий, розцінюючи появу в судочинстві нон-фігуративних доказів як факту позитивного характеру, що дозволяє говорити про формування вільної моделі доказування новітнього зразку.

Ключові слова: цивільне судочинство; цивільний процес; судові докази; доказування; допустимість доказів; юридична сила доказів; форма доказів; зміст доказів; нон-фігуративні докази; доказова інформація; електронні докази.

Myna V.V. Judicial evidence and its form in the civil processual law of Ukraine: prospects for changes in construction

Summary

The article examines the theoretical and practical aspects of the form of judicial evidence in the civil process of Ukraine. It is determined judicial evidence should be considered as a unity of two constituent elements: logical and procedural. The procedural form of judicial evidence, in turn, contains a source of information and a certain way of providing it to the court. It is the specifics of the source that will influence the way information is brought to court, its research and evaluation. It is proved that the concepts of "means of proof" and "source of proof" should not be mixed, because

they are different in content, although in practice they are often mixed, considered synonymous. It is determined that the content of evidence is information about facts obtained in accordance with the procedure provided for by law, on the basis of which the court establishes the presence or absence of circumstances justifying the claims and objections of the parties, as well as other circumstances that are important for the correct consideration and resolution of the case. The procedural form of evidence is defined as ways regulated by the procedural legislation to provide the court with information that is important for the correct consideration and resolution of the case, acting as regulators that allow systematizing and adapting relevant information for the needs of legal proceedings. It is argued that judicial evidence has both content and form, which make up an indissoluble whole. It is proved that the availability of the necessary procedural form is determined not only by the provision of the law on the external form of evidence, but also by the normatively established procedure for obtaining evidentiary information from the relevant source. In this sense, the legal force of evidence depends on the presence or absence of a procedural form. The need to clearly distinguish between the concepts of admissibility of evidence and the legal force of evidence is noted. A definition of the concept of "legal force of evidence in civil proceedings" is proposed, which represents the compliance of evidence with civil procedural criteria of admissibility, which is the result of an appropriate assessment by the court. It is noted that the compliance of evidence with the procedural criteria for the admissibility of evidence without an appropriate judicial assessment is not a manifestation of legal force, but only a basis for recognizing the existence of such evidence. It is emphasized that the loss of legal force of evidence is a consequence of the recognition of evidence as inadmissible. A promising introduction of the concept of non-figurative civil procedural evidence, the form of which cannot be strictly regulated, is proposed, the main purpose of which is to provide maximum freedom to courts in the possibility of involving important information on the case obtained from a variety of sources in civil proceedings. It is noted that the list of such evidence can be characterized as open, considering the appearance of non-figurative evidence in legal proceedings as a positive fact, which allows us to talk about the formation of a free model of proof of the latest model.

Key words: civil proceedings; civil proceedings; videoconferencing; videoconferencing; judicial proceedings; principles of the videoconferencing system; mechanism for implementing the principles of the videoconferencing system; regulatory component; institutional component; procedural component.

Список використаних джерел:

1. Андрійцьо В. Д. Докази як об'єкт збору на етапі збирання доказів у цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С. 33–38.
2. Васильєв С. В. Цивільний процес. Підручник./С. В. Васильєв. К.: Алерта, 2019. 506 с.
3. Голубєва Н. Науково-практичний коментар. Цивільний процесуальний кодекс України. Юрінком Інтер, 2021. 840 с.
4. Гулька Б., Кота О. Цивільний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Дакор, 2021. 1028 с.
5. Зейкан Я. П. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / Я. П. Зейкан. К.: КНТ, 2015. 680 с.
6. Зуєвич Л., Вітюк Р. Практика застосування новел процесуального законодавства в 2018-2021 роках (ГПКУ, ЦПКУ, КАСУ). Юрінком Інтер, 2021. 360 с.
7. Кучер Т. М. Докази та доказування: співвідношення понять. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 3 (7). С. 83–93.

8. Кучер Т. М. Теорія доведення у цивілістичному процесі: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ. 2016. 510 с.
9. Лазько О.М. Засоби доказування у цивільному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ. 2013. 18 с.
10. Ніколаєць Ю.О. До питання розмежування понять докази та доказування у цивільному процесі. *Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (30 берез. 2012 р).* Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, К.: Прінт-Сервіс, 2014. 472 с.
11. Ромовська З. Цивільний процесуальний кодекс : наук.-практ. аналіз / З. Ромовська, Н. Шумська, Н. Шумська. К.: Дакор, 2013. 600 с.
12. Тertiшніков Р.В. Доказування і докази в судочинстві України : науково-практичний посібник. Харків : Видавництво «ФІНН», 2009. 88 с.
13. Тertiшніков В. І. Основи цивільного судочинства: навч.-практ. посіб. / В. І. Тertiшніков. Х.: ФІНН, 2011. 380 с.
14. Тетарчук І. Цивільне процесуальне право України. Навчальний посібник. Центр навчальної літератури, 2021. 232 с.
15. Фурса С.Я., Фурса Є.І., Щербак С.В. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: КНТ, 2010. Т. 1. 1044 с.
16. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 40-41, 42, ст. 492.
17. Цюра Т. В. Суб'єкти доказування та оцінки доказів у цивільному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2005. 17 с.